

1865 KOLERA SALGININDA
MABEYN-İ HÜMAYUN ECZACISI VINCENT PÊCHE İLE
ROBERT KOLEJ'DEN CYRUS HAMLIN'İN KULLANDIKLARI
ANTİKOLERİK TERKİPLER#

Suzan Bozkurt*, Nuran Yıldırım**, Yeşim Işıl Ülman***, Bülent Özaltay****

1865 İstanbul kolera salgını, 1863 yılında Singapur'da başlayan, deniz ve demiryollarıyla hızla Batı'ya doğru yayılan dördüncü epideminin bir uzantısı olarak 1865 yazında patlak verdi. Bu büyük epidemi, 21 Mayıs 1865'te Süveyş'e oradan Cidde'ye, Haziran ayında İskenderiye'ye, Temmuz'da Marsilya'ya, Ağustos'ta Tulon'a, Eylül'de Paris'e ulaştı. Güney Avrupa ülkeleri, Valensia, Marsilya ve Malta'ya bulaştı. İspanya, Romanya, Türkiye ve Rusya'yı kasıp kavurdu. 1866 yılında İngiltere ve Almanya'yı etkisi altına aldı. Prusya'da 114.638 kişi öldü. Kuzey Amerika'ya geçti. Güney Amerika'ya kadar indi. Ardından; Mısır, Kuzey Afrika, Fas, Tunus, Cezayir ve İran'da salgınlar yaptı. 1870 yılına doğru hafiflemeye yüz tuttu ve 1871'de tamamen söndü¹.

İstanbul, kara ve deniz trafiğinin merkezi olması nedeniyle bütün kolera salgınlarına açıldı. 28 Haziran 1865 günü, Mısır'dan kalkıp hiç bir limana uğramadan beş gün yol alarak Kasımpaşa limanına demir atan "Muhbir-i Sürur" gemisinin tayfalarının getirdiği hastalık, Kasımpaşa'dan başlayarak süratle şehre yayıldı. 10 Ağustos'ta İstanbul'un bütün semtlerini sarmıştı².

V. Türk Eczacılık Tarihi Kongresi'ne (İzmir, 25-26 Mayıs 2000) sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

* Kadir Has Üniversitesi Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı.

** İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı.

*** İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı.

**** İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı.

¹ S.Kâmil, "Kolera İstilaları", *Maarif*, c.5, Sayı 124 (28 CA. 1311/7 Aralık 1893) s.309-312; Feridun Nafiz Uzluq, "Cholera Asiaticanın Epidemiy tarihini üstüne bir araştırma", *Türk İjyen ve Tecrübe Biyoloji Dergisi*, c.8, Sayı 1 (1948)'den ayrı baskı, s.7-8.

² S.Zannaro, *Etude sur le cholera a l'occasion de l'épidémie de Constantinople en 1865*. Constantinople 1870, s.5-9.

Salgın boyunca, Altıncı Daire-i Belediye'ye (Beyoğlu) bağlı Galata'daki Madella³ ve Beyoğlu'ndaki Della Sudda⁴ eczahaneleri birer sağlık istasyonu olarak çalıştı⁵. Ayrıca İstanbul'daki bütün eczanelerin, fakir koleralılara bedava ilaç vermeleri emredildi. İlaçların tutarı devlet tarafından ödendiğinden bu emir hassasiyetle uygulandı. Eczahanesi olmayan mahallelere ilaç ulaştırmak ayrıca salgın sürerken personel yetersizliğinden kapanan eczahanelerin yarattığı boşluğu kapatmak üzere seyyar eczanelerin oluşturulması kararlaştırıldı⁶.

Araştırmalarımız sonunda salgının yarattığı dehşet ortamında kolera yakalananların tedavisinde bireysel çabaların da var olduğunu gördük. Arşiv belgeleri bize Saray-ı Hümayun Eczahanesi eczacılarından Vincent Pêche'in yaptığı antikolerik terkinin, salgın süresince pek çok kişi tarafından kullanıldığını ve iyi sonuçlar alındığını gösteriyor. Aynı şekilde Robert Kolej'in misyoner hocalarından Cyrus Hamlin ile arkadaşlarının pek çok hastada kullandıkları iki özel formül ile koleralılara yardımcı oldukları biliniyor.

Eczacı Vincent Pêche Kimdir?

Antikolerik terkihi üreten eczacı Vincent Pêche hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler kısıtlıdır. Bildirimize esas olan arşiv belgeleri onun 1865 yılında Dolmabahçe'deki Saray-ı Hümayun Eczanesi'nde⁷ eczacı olarak çalıştığına işaret

³ Madella Eczahanesi hakkında ulaşabildiğimiz en eski bilgi, 1849 yılında Galata'da faaliyette olduğudur. Ekim 1849 tarihli *Gazette Médicale de Constantinople*'de derginin Galata'daki Madella Eczahanesi'nden temin edilebileceği bildirilmiştir. Bk. Yeşim İşil Ülman, *Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki Önemi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul 1999, s.14-16. Sonraki yıllarda Eczacı İ. Chalichiopoulos tarafından çalıştırılmıştır. Bk. Mert Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı II*, 1840-1948. İstanbul 1998, s.29.

⁴ İtalyan asıllı Eczacı Francesco Della Sudda (1814-1866) tarafından Pera Caddesi No.159'da açılan eczahane. Bk. Turhan Baytop, *Eczâhâne'den Eczane'ye*. İstanbul 1995, s.98; Eczahanenin ileri yılları için Bk. Mert Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı I*, 1840-1948. İstanbul 1997, s.63; Mert Sandalcı, *Belgelerle Türk Eczacılığı II*, 1840-1948. İstanbul 1998, s.19.

⁵ "Variétés", *Gazette Medicale d'Orient*, Vol.9, No.5 (Août 1865), s.79.

⁶ Louis Mongéri, *Etudes sur l'épidémie de choléra qui a régné à Constantinople en 1865*. Constantinople 1866, s.23-24.

⁷ Kolera salgınının çıktığı 1865 yılında Sultan Abdülaziz Dolmabahçe sarayında oturuyordu. Sarayın eczanesi de Dolmabahçe Caddesi üzerindeki bir binada (bugünkü Resim ve Heykel Müzesi'nin tam karşısında 1950'li yıllarda askeri baytar hastanesi olarak kullanılan bina) bulunuyordu. İkinci katında sultana ait ilaçların yapıldığı "Zat-i Hazret-i Şehriyari'ye Mahsus Eczahane", "Hünkâr Eczahanesi", birinci katında da saray mensuplarının ilaçlarının yapıldığı Mabeyn-i Hümayun Eczahanesi vardı. Saray eczanelerinin başlıca görevleri, padişah, hanedan ve erkâna hizmet etmektir. Sarayda üretilen bazı terkipler zaman zaman halk arasında büyük rağbet görürdü. Saraydaki eş dost yardımı ile elde edilen terkipler halk arasında da kullanılırdı. Bk. Süheyl Bayer, "57 Senelik Bir Vesika", *Farmakolog*, c.20, Sayı.6 (Haziran 1950), s.218-220; Naşid Baylav, *Eczacılık Tarihi*. İstanbul 1968, s.181-183; Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi*. İstanbul 1970, s.247; Turhan Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi*.

etmektedir. Aynı yıl patlak veren kolera salgınındaki hizmetleri nedeniyle, o tarihte Sertabib-i Hazret-i Şehriyari olan Marko Paşa⁸, Sadaret'e gönderdiği 29 Kasım 1865 (10 B.1282) tarihli yazısı ile Eczacı Pêche'in mükâfatlandırılmasını istemiştir⁹.

Marko Paşa bu yazısında Vincent Pêche'i; "fünun-ı ispençiyaride mâhir ve nâdirü'l-akran" yani "eczacılık biliminde usta ve akranları arasında ender" sözleriyle tanımlar. Marko Paşa'nın önerisi üzerine; 16 Aralık 1865 (27 B. 1282) tarihli irade ile Mösyö Peş'e 5. rütbeden bir kıt'a Mecidiye Nişanı verilir.

Üç yıl sonra, Marko Paşa bu kez 17 Eylül 1868 (29 CA. 1285) tarihli yazısı ile; Mabeyn-i Hümayun-ı Şahane Eczahanesi'nde müstahdem eczacıyandan serhalife Mösyö Peş ve debboy memuru Bekir Efendi ve ecza muhasibi Yorgaki ve Topkapı Saray-ı Hümayunu Eczahanesi serhalifesi Miltiyadi Efendilerin emsalleri gibi mülki (sivil) rütbe talebinde bulduklarını bildirir ve bu efendilerin bunca müddettir padişah, valide sultan, şehzadeler, sultan efendiler ile Mabeyn-i Hümayun ve alelumum devlet dairelerine sadakat ve hüsn-i hizmetleri âşikâr olduğundan rütbe-i sâlise ile taltiflerini teklif eder. Marko Paşa'nın bu önerisi de benimsenir ve 28 Eylül 1868 (10 C. 1285) tarihli irade ile adı geçen kişilere rütbe-i sâlise¹⁰ verilir¹¹.

1868 yılında Mösyö Pêche'in ünvanı "serhalife" dir¹². Mabeyn-i Hümayun-ı Şahane Eczahanesi'nde çalışan bazı arkadaşlarıyla birlikte "sâlise" rütbesini almıştır.

İstanbul 1985, s.207; *Eczâhâne'den Eczane'ye*. İstanbul 1995, s.114-116. Saray eczaneleri için ayrıca Bk. Arslan Terzioğlu, *Helvahane Defteri ve Topkapı Sarayında Eczacılık*. İstanbul 1992; Arslan Terzioğlu, *Saray Eczaneleri ve İlaç Araştırmalarının Gelişmesine Katkıları*. İstanbul 1996; Arslan Terzioğlu, *Osmanlılarda Hastaneler, Eczacılık, Tababet ve Bunların Dünya Çapında Etkileri*. İstanbul 1999. Osmanlı ve kimi Avrupa devletlerindeki saray eczaneleri için Bk. Arslan Terzioğlu, "The court pharmacy: a brief history", *The Pharmacy Windows on History*, Ed. Regine Pöttsch. Basel Switzerland 1996, s.223-231.

⁸ Marko Paşa (Marko Apostolidis, 1824-1888). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den mezun olduğu yıl aynı okulun cerrahi kliniği şefliğine atandı. İyi bir hekim olarak kısa sürede ün kazandı ve mirliva (tuğgeneral) rütbesine yükselen ilk hekim oldu. 1861'de Sultan Abdülaziz başhekim (seretibba-yı hazret-i şehriyari) oldu. Umum Asakir-i Şahane Hizmet-i Sıhhiyesi Riyasetini (başkanlığını) da yürütüyordu. 1871'de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane nazırlığına getirildi. Bk. Rıza Tahsin Gencer, "Marko Paşa", *Poliklinik*, 8 (1941), s.269-270.

⁹ BOA. İ. DH. 37828 (27 B. 1282/16 Aralık 1865).

¹⁰ Binbaşılık derecesinde sivil bir rütbe.

¹¹ BOA. İ. DH. 40452 (9 C. 1285/17 Eylül 1868).

¹² "Ser halife", eskiden resmi dairelerde kâtip yerine kullanılan "halife"nin üst derecesinde bulunanlara verilen addır. Halifelerin yazdıkları yazıları düzeltirler, önemli yazıları da yazarlardı. Tanzimattan sonra "mümeyyiz" adı verildi. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul 1954, c.3, s.186.

II.Abdülhamid 1877 yılında Dolmabahçe Sarayı'nı terkedip Yıldız'a taşınınca Mösyö Pêche de çalışmalarını Yıldız Sarayı'ndaki eczanede sürdürür. Bunu, 1879 yılına ait Saray-ı Hümayun Eczahanesi'nde bulunan bilcümle etibba ve eczacıyan vesairenin esamisiyle muhassasat (maaş) ve muayyenatını (devletin resmi görevlisine bağladığı, erzak, elbise vs.) mübeyyin defterdir" başlıklı listeden öğreniyoruz. Burada Mösyö Pêche, ser-eczacı ve ikinci eczacıdan sonra üçüncü eczacı olarak yer alıyor¹³.

Saray-ı Hümayun Eczahanesi'nde Görevli Eczacılar (1879)

Görevi	Adı	Maaşı (kuruş)	Elbise Bedeli (kuruş)
Sereczacı	Yorgaki Efendi	6. 000	31
Eczacı-yı sâni	Bekir Efendi	1. 700	31
Eczacı	Peş (Pêche)Efendi	1. 700	31
Eczacı	Dimitraki Efendi	800	31
Eczacı	Civani Efendi	700	31

Sonraki yıllarda saray sağlık görevlilerinin sayısı artıp maaşları hazineye yük olmaya başlayınca maaşlarda tensikat ve tadilata gidilmesi düşünülür. Bu girişime esas olmak üzere hazırlanan listede saray sağlık görevlilerinin 13 Mart 1880 (1 Mart 1296) ve 13 Mart 1886 (1 Mart 1302) tarihlerinde aldıkları maaşları gösteren bir liste hazırlanır. Bu listeden 1880-1886 yıllarında Yıldız Sarayı'ndaki eczanede; ikisi Alman olmak üzere 13 eczacı ve iki eczacı muavininin çalıştığı anlaşılıyor. Bize eczacıların her iki tarihte aldıkları maaşları kıyaslama olanağı veren bu listede; istifa, hizmeti terk ve ölüm tarihleri gibi bilgiler de yer alıyor. Bu listede Eczacı Pêche'in, 12 Mart 1885 (28 Şubat 1300) tarihinde vefat ettiği kayıtlıdır¹⁴.

¹³ BOA. Yıldız, Defter. 260 (20 ZA. 1296/5 Kasım 1879).

¹⁴ BOA. Yıldız, Defter. 260(20 ZA. 1296/5 Kasım 1879); Y. MTV. 20/42 (15 C. 1303/ 21 Mart 1886).

1880 ve 1886 Yıllarında Görevli Saray Eczacıları

Görevi	Adı	Maaşı (kuruş) (13 Mart 1880)	Maaşı (kuruş) (13 Mart 1886)	Açıklamalar
Sereczacı	Yorgaki Efendi	4.800	7.500	
Eczacı-yı sâni	Bekir Efendi	1.360	2.360	
Eczacı	Peş Efendi (Vincent Pêche)	1.360	—	28 Şubat 1300 (12 Mart 1885) vefat etmiştir
Eczacı	Miltiyadi Efendi	800	—	8 Temmuz 1297 (20 Tem. 1881) hizmeti terk
Eczacı	Dimitraki Efendi	640	640	
Eczacı	Covanaki Efendi	200	600	
Eczacı	Mustafa Efendi	532	—	20 Şubat 1296 (4 Mart 1881) istifa
Eczacı	Mehmet Ali Ef.	—	2.000	
Eczacı	Rasim Bey	—	532	
Eczacı	Kadri Efendi	—	500	
Eczacı muavini	Elikübari? Bey	—	400	
Eczacı muavini	Örepidi Ef.	—	300	
Almanya'dan gelen 2 eczacı	İsimleri yok	—	500	

Vincent Pêche'in Antikolerik Terkibi

Eczacı Vincent Pêche'in terkibi ulaşabildiğimiz Türkçe, Fransızca, İtalyanca ve Ermeni harfli Türkçe arşiv belgelerinde; mualece, ilaç, terkip, kolera eczası, rügan, ruh, bir yeşil ruh, kolera mualecesi, kolera suyu, tentüre, tentür de Peş (Teinture de Pêche), eliksir de Peş (l'Elixir de Pêche), Mösyö Peş'in antikolerik terkibi (Mixture anticholérique de M. Pêche), Mösyö Peş'in eser-i hayriyesi, antikolerik ruh, antikolerik terkip, Peş iksiri, Peş ilacı, Peş'in kolera iksiri, kolera ilacı, antikolerik tentür gibi adlarla anılmakta. Fakat bileşimi hakkında hiç bir bilgi bulunmamaktadır.

Terkibin İstanbul'da Kullanıldığı Yerler

Belgeler, terkinin yaygın sayılabilecek ölçüde kullanıldığına işaret ediyor ve çoğunluğunu talep ve teşekkürler oluşturuyor. İsteklerin bir bölümü hastane, eczane, Umur-ı Sıhhiye gibi sağlık kurumlarından bir bölümü de resmi dairelerden geliyor. Kişisel talep sahiplerinin çoğu asker, bir kısmı da devlet memuru. Ayrıca mahalle muhtarları aracılığıyla gelen talepler yanında halktan gelen kişisel istekler de yer alıyor.

En çok talep Kuleli Askeri Hastahanesi'nden geliyor (Ek I: 3, 4, 5, 7). Üsküdar Nöbet Eczahanesi (Ek I: 1), Beylerbeyi'nde yeni açılan eczahane (Ek I: 33), Erzak Anbarı (Ek I: 6), Mekteb-i İdadi-i Şahane (Ek I: 16), Pangaltı St. Jacques Bakımevi (Ek I: 24), Darbhane-i Âmire (Ek I: 41), Tophane-i Âmire alayı (Ek I: 48), Muzıka-i Hümayun (Ek I: 50), Umur-ı Sıhhiye'den (Ek I: 8) tekrar isteniyor .

Belgelerden terkinin İstanbul'daki kullanım alanının; Sarıgözel (Ek I: 9), Ayasofya (Ek I: 13), Kumkapı Nişancı-yı Atik Mahallesi (Ek I: 19, 31), Üsküdar (Ek I: 20), İhsaniye Mahallesi (Ek I: 27), Molla Hüsrev Mahallesi (Ek I: 30), Yenibağçe Harem Çavuş Mahallesi (Ek I: 34). Sırmakeş Hanı (Ek I: 36) olduğu anlaşılıyor.

Belgeler arasında bulunan; Dr. Akif (Ek I: 1), Dr. Arif (Ek I: 2), Dr. Kadri (Ek I: 5, 7, 45, 48) ve imzası okunamayan bir hekime ait (Ek I: 44) toplam yedi reçete Peş'in antikolerik terkinin içeriyor. Dr. Arif'in Fatma Sultan¹⁵ Dr. Kadri'nin de Saray-ı Hümayun Matbah Emini Ziya Bey için yazdığı reçetelerden saray mensuplarının da terkinin kullanıldığı anlaşılıyor.

Teşekkürler ve talepler yanında belgelerde terkin hakkında bilgilere de ulaşabiliyoruz. Kuleli Askeri Hastahanesi Başhekimisi Dr. Ahmet, terkinin özellikle kusma ve diyare şikayeti olan hastalarda iyi sonuç verdiğini bildiriyor (Ek I: 3). Orduda görevli olduğu anlaşılan Dr. Sarian, alayının askerleri için bu

¹⁵ Fatma Sultan (1840-1884) Sultan Abdülmecid'in kızı. Annesi üçüncü ikbal Gülcemal Hanım. Mehmed Reşad ile Refia Sultan'ın ana-baba bir kardeşi. 14 yaşında Mustafa Reşit Paşa'nın oğlu Ali Galip Bey ile evlendirildi (1854). İçkiye düşkün olan kocası bir gece Boğaz'da bir eğlenteden dönerken kayıktan denize düşüp boğuldu (1859). 19 yaşında dul kaldı. Aynı yıl yakışıklılığıyla tanınan Mabeyinci Nuri Paşa ile evlendirildi. Nuri Paşa, Abdülaziz'in ölümünden suçlu tutulup Taife sürüldü. Taife giderken akli dengesini yitirdi. Kocasının bu durumuna üzülen Fatma Sultan dünya ile ilişkisini keserek sarayına çekildi (1880). Yaşamını müzik ve şarkı bestelemekle geçirdi. Dört yıl sonra ölünce Yeniceami türbesine gömüldü. Bk. Gültekin Oransay, "Fatma Sultan", *Osmanoğulları*. Ankara 1969 s.171; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c.7 (İstanbul, 1986), s.3995-3996.

yararlı ilaçtan istiyor. Yine Dr. Sarian terkinin belirgin bir iyileşme yarattığını ve oldukça iyi geldiğini belirttiikten sonra St. Jacques Bakımevi'nde 17 kolerin¹⁶ ve 7 kolera vak'asında diyare ve kusmalara karşı ani ve olumlu bir etki gösterdiğini belirtiyor. Ayrıca hastalığın yarattığı reaksiyonları yatıştırıcı etkisinin görüldüğü bildiriyor (Ek I: 12, 24). Örneğin; 8. Alay 4. taburdan Cerrah İbrahim, Molla Hüsrev Mahallesi'nde muayene ettiği hastalarda başarı ile kullanmış (Ek I: 30). Tabib Kolağası Esseyid Abdülkadir (Ek I: 35) muayene ve tedavi ettiği hastalarda, Dr. Salvatory (Ek I: 38) de iki vak'ada olumlu sonuçlar almıştır. Muzıka-i Hümayun Başhekimisi Dr. Selafsios terkinisi çok sayıda hastada kullandığını koleriform diyareleri ve kusmalarında ani ve olumlu etki gösterdiğini bildirip teşekkür ediyor (Ek I: 50).

Terkibin etkinlik gösterdiği hastalık ve semptomları; kolera (Ek I: 24, 46, 50, 51, 52), kolerin (Ek I: 24), kusma ve diyare (Ek I: 3, 9, 24, 36,), ayrıca hastalığın yarattığı reaksiyonlar (Ek I: 3, 24), (kolera) sancuları (Ek I: 15, 19) olarak belirledik.

Etki süresi için de; o anda (Ek I: 9), bir saat zarfında iyileşme (Ek I: 21), seriüt-tesir (Ek I: 35), ani ve olumlu etki (Ek I: 24, 54) gibi tabirler kullanılıyor.

Kullanım miktarını da bir fincan suya 30 damla (Ek I: 9, 19, 21, 55, 56), 20 damla (Ek I: 17) olarak tespit ettik.

Dr. Cyrus Hamlin ve Kolera

Dr. Cyrus Hamlin'in¹⁷ Amerika'dan getirdiği birkaç tıp kitabı İstanbul'da yaşadığı sürede tanık olduğu kolera salgınlarında çok işine yarar. Tedavi ettiği ilk hasta bir denizcidir. Galata'da bir doktorun hasta bir denizciye umutsuz olduğunu bildirmesine tanık olunca (1841) derhal bir sandal bulup denizciyi sandala yatırır ve doktor aramaya gider. Daha önce Hindistan'da kolera deneyimi yaşamış bir İngiliz hekimden edindiği reçeteyi verdiği eczacı ; "Bu bir

¹⁶ "Kolerin (cholera): yaz mevsimi teberrüdanı ve fesad-ı et'imme neticesi olarak münteşiren zuhur eden ishalât olup teberrüd-i etraf ve ma's ile kolerayı andırır fakat encamı mühlik değildir, vefeyat gayet az olur." Dr. Şerefeddin Mağmumi, *Kamus-ı Tıbbi*. Kahire 1328/1910, s.292; "Kolerin: ishal ile beraber kay, etrafta hafif teberrüd, bevlde tenakus, hafif ma'slar müşahede olunur. Mevadd-ı süfliyye bazen renksiz ise de koleraya mahsus olan "şekl-i ırzı" yi ahz etmez." Âkil Muhtar ve Besim Ömer, *Kolera Hastalığında İttihazı Lâzım Gelen Tedabir ve Etibbaya Rehber*. İstanbul 1327, s.31.

¹⁷ Dr. Cyrus Hamlin Amerikalı bir misyoner ve eğitimcidir. Cyrus Hamlin 17 Ocak 1839 günü eşi Harriette ile İzmir'e, aynı yılın baharında görevli olarak İstanbul'a gelip Bebek semtine yerleşir. Christopher Rhineland Robert ile birlikte 16 Mart 1863'te Robert Koleji'ni kurar. 1863-1877 yıllarında kolejini başkanlığını yürütür. 1873'te İstanbul'dan ayrılıp Amerika'ya yerleşir ve anılarını: *Among the Turks* (New York 1878) ve *My Life and Time* (Boston 1983) adını taşıyan iki kitapta yayınladı.

adamı öldürür” diyerek tereddüt eder. Hamlin ısrarla reçeyi yaptırıp ilacı hastaya içirir. Denizcinin iyileşmesi üzerine koleraya ilgisi artar. Kolera hakkında kitaplar, makaleler okuyup araştırma yapmaya başlar. Bu arada Massachusetts'teki bir arkadaşının aile doktorundan kolerada kullanılan ikinci bir reçete elde eder. Bu iki reçeteyi/terkibi 1847-48, 1854-55 kolera salgınlarında kullanır ve olumlu sonuçlar alır.

1865 yılında patlak veren salgında, meslektaşları Dr. George Washburn¹⁸ ve Dr. Albert Long¹⁹ ile bu reçeteleri koleralılara uygulamaya başlarlar. En yakın doktorun kilometrelerce uzakta olduğu Bebek'te insanlara umut kapısı olurlar. Birçok kişi, “Dr. Hamlin'in Kolera Terkibi” ile hayatta kalır ve karışım bu isimle meşhur olur. Dr. Hamlin ile arkadaşları hekim veya eczacı olmadıkları halde kolera gibi tehlikeli bir hastalığa cesaretle karşı koyup her gün koleralı hastaların evlerine giderek ölmek üzere olan bu insanların yardımına koşarlar. Bebek'teki ilk kurbanlar arasında George Washburn'un oğlu yani Hamlin'in torununun bulunması kaderin garip bir cilvesidir. Washburn ve eşi iki ay boyunca kendilerini koleralıların bakım ve tedavilerine adanarak acılarını unutmaya çalışırlar. Washburn sık sık şehir merkezindeki hanlarda bulunan koleralı hastalara bakan Dr. Long ile Antep Koleji'nden Dr. Trowbridge'in yanına gider. Kolera salgını on bin evi yutan ve adeta şehri dezenfekte eden korkunç bir yangınla son bulur. Bebek ve Rumelihisarı'nda yaşayan aileler, Hamlin'in kolera terkibini kuşaktan kuşağa naklederler²⁰.

¹⁸ Dr. George Washburn, Hamlin'in kızı Henriette'in eşi, Robert Kolej'in psikoloji, ahlak ve ekonomi hocası. Robert Kolej'de müdürlük (1872-1878) ve Hamlin'in ardından başkanlık yapar (1878-1903). Örgütleyiciliği ile tanınır. Savaşlar, siyasi bunalımlar ve salgın hastalıklarla geçen zor bir döneme karşın Robert Kolej'i yüzyıl sonunda Ortadoğu'da haklı bir üne kavuşturur. 1903'te emekli olur. 1906'da Williams Dodge tarafından yaptırılan binaya “Washburn Hall” adı verilir. Bk. Zafer Toprak, “Robert Kolej”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.6 (İstanbul 1994), s.335-338.

¹⁹ Dr. Albert L. Long (Ö.1902), Robert Kolej'de 29 yıl doğa bilimleri okutup başkan yardımcılığı yaptı (1890-1901). Anısını yaşatmak üzere, laboratuvarların bulunduğu Science Hall'e 1904'te “Albert Hall” adı verildi. Bk. Zafer Toprak, “Robert Kolej”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.6 (İstanbul 1994), s.335-338.

²⁰ “Epidemic Recalls Hamlin's Original Cholera Remedies”, *Robert College Alumni Magazine* Fall-Winter, 1970. s.10; George Washburn, *Fifty Years in Constantinople and Recollections of Robert College*. Boston, New York, s.18; John Freely, *A History of Robert College*. İstanbul 2000, c.I, s.22-24.

Cyrus Hamlin'in Kolerahlılara Uyguladığı Yöntemler

Hamlin yeni başlayan vak'alarda ishali kesmek için erişkinlere şu terkinin 30 damlasını bir kesmeşekere damlatıp veriyordu: 1 ölçü laudanum, 1 ölçü kâfur ruhu (ispirtosu), 1 ölçü ravent tentürü.

Kusma, kramp ve kolik ağrıyla seyreden şiddetli vak'alarda kullandığı ikinci karışım ise birer ölçü; laudanum, capsicum (kırmızı biber) tentürü, zencefil tentürü, kakule (cardamon) tohumu tentürü veya kâfurlu ispirto içeriyordu. Bu karışımın 30-40 damla bir miktar suda eritilip kolerahlılara veriliyor, vak'anın ağırlığına göre dozu artırılıyordu. İlk doz kusmayla çıkarılırsa, spazm durunca hemen ikinci doz veriliyordu. Bununla kusmalar önlenemezse mideye, barsaklara, baldırlara ve ayaklara hardal lapası uygulanıyordu. Ayrıca hastalar ağırlaştığında biraz brandy ve su veya ararot ile brandy iyi geliyordu. Hamlin ve arkadaşları çantalarında bulundurdukları bu iki terkinin yanında hardal tohumu, bir şişe brandy, papatya çiçeği ve zamk-ı Arabi taşıyorlardı.

İlk terkihi, 1838 yılında Rahip Foster of Worcester'in aile hekimi Dr. Green'den ikincisini de uzun yıllar Hindistan'da çalışmış bir İngiliz hekimden aldığını bildiren Hamlin, bir çok ailenin tek doktoru olduğunu ve bunlar kadar başarılı başka bir tedavi görmediğini söylüyor.

Kolera salgınlarını ampirik olarak tedavi eden Hamlin, bu hastalığın bulaşıcı olduğuna inanmadıklarını belirtiyor. Kanıt olarak da salgın süresince; Washburn, Long, Antep Koleji'nden Mr. Trowbridge ile Dr. Pratt'in her gün ölmek üzere olanların tedavileriyle uğraştıkları halde bu mücadeleden sağlıklı çıkmalarını gösterir. Ama ölen yakınlarının eşyalarını ve yatağını yıkayanlardan hepsinin koleraya yakalanması dikkatini çeker. Bu yüzden koleradan ölen kişilerin eşyalarının kaynatılmasını, kaynayan suyun buharının teneffüs edilmemesini ve eşyalarının bol su ile çalkalanmasını önerir. İlginç bir gözlemi de salgınlarda Müslümanların kadercilik, Musevilerin de pislikten çok kayıp verdikleridir.

Dr. Cyrus Hamlin'in Antikolerik Terkipleri

Hamlin'in ilk terkihi; birer ölçü laudanum, kâfur ruhu ve ravent tentürü içeriyordu. Erişkinlerde 30 damlası bir parça şekere damlatılmak suretiyle kullanıldığında diyareyi kesiyordu. İshalin tekrarlamaması için dört saatte bir, beşer damla azaltılarak 25, 20, 15 damla idame dozu yanında mutlaka perhiz tavsiye ediliyordu. İlk doz ishali dindirmezse, her bağırsak hareketinde artan

miktarda (35, 40, 45...damla) vermek gerekiyordu. Diyare devam ederken yüksek dozun sakıncası yoktu. Ancak ishal kontrol altına alındığında dikkatli olunması gerekiyordu. İlerleyen ve tekrarlayan diyarelerde bir çay fincanı nişastayı kaynatıp içine bir çay kaşığı laudanum karıştırıp her bağırsak hareketinde lavman öneren Hamlin böyle bir vak'ayı yedinci lavmandan sonra sağlığına kavuşturduğunu nakledden bazı durumlarda birkaç damla laudanum ve kâfur ile tebeşir tozu da kullandığını söylüyor. Ayrıca kolera vak'alarında mide çukuruna hardal lapası uygulanmasını ve sakince sırtüstü yatmayı öneriyor.

İlk reçeteyi sadece erken evredeki diyare fazında veren Hamlin, kusma, kramp ve kolik ağrı eşlik ettiği şiddetli kolera ataklarında ikinci terkihi kullanılıyordu. Pek çok vak'ada harikulade başarı ile kullanılan bu reçete; birer ölçü laudanum, capsicum (kırmızı biber) tentürü, zencefil tentürü, cardamon tohumu (kakule) tentüründen ibaretti. Cardamon tohumu tentürü yerine kâfurlu ispirto da kullanabiliyordu. Bu karışımın 30-40 damlası bir miktar su içinde eritiliyor, vak'anın ağırlığına göre doz artırılıyordu. İlk doz kısmayla çıkarılırsa spazm duruca hemen hazır bekletilen ikinci doz veriliyordu. İkinci kolera atağında kusmaları dindirilemezse bu kez mideye, bağırsaklara, baldırlara ve ayaklara hardal lapası uygulamakla yetiniliyordu.

Hamlin, yetenekli ve tecrübeli hekimlerin tavsiyelerinden oluşturduğu bu yöntemlerin orijinal olduğunu iddia etmiyor²¹.

Eczacı Pêche ve Dr. Hamlin'in Terkiplerinin Eleştirel Değerlendirmesi

Elimizdeki belgelerde, Vincent Pêche'in antikolerik terkiplerinin içerdiği maddelere ilişkin bilgilerin yer almaması, sözkonusu terkiplerin etkinliği ve etki mekanizması hakkında bir tespit bulunmayışı ya da fikir yürütmeyi güçleştirmektedir. Bu durumda iki ihtimalden söz edilebilir.

Birinci ihtimal, terkiplerin koleralı hastalarda sağaltıcı bir etkisinin olmadığıdır. Ancak bu varsayım, belgelerden anlaşıldığı gibi, koleralı olduğu düşünülen ve ishal, kusma gibi şikayetleri olan hastalarda görüldüğü ifade edilen klinik düzelmenin nasıl açıklanacağı sorusunu ortaya çıkarır. Elimizdeki kayıtların önemli bir kısmı, terkipler bizzat uygulayarak fayda gördüğünü ifade eden ya da terkiplerin faydasına ilişkin rivayetleri duyan kişi ve kurum yetkililerinin taleplerine aittir. Antikolerik terkiplerin kaç hastada kullanıldığı ve uygulandığı, hastaların kaçında iyileşme görüldüğü tam olarak belli değildir.

²¹ Cyrus Hamlin, *Among the Turks*, New York 1878, s.301-316.

Diğer bir ifade ile, etkinliği ve başarı oranına dair bilgilerimiz eksiktir. Ayrıca, mevcut belgelerde sadece başarılı sonuçlar yer almakta, tedaviden fayda görmeyen tek bir olgu bile zikredilmemektedir. Günümüzde dahi mortalitenin sıfırlanamadığı kolera hastalığı için, henüz etkeninin bilinmediği bir dönemde %100 başarı sağlandığını kabul etmek çok güçtür. Eğer varsa, terkibi uygulayan ve etkili olmadığını gören kişilerin talepte bulunmamış olmaları doğaldır. Ancak terkinin kullanıldığına ve faydasının görülmediğine ilişkin tek bir kaydın bile mevcut olmaması ilginçtir. Arşivde bulunan söz konusu belgelerin, Eczacı Vincent Pêche tarafından derlenerek, Eczahane-i Hümayun'un bağlı olduğu, Sertabib-i Hazret-i Şehriyari Marko Paşa'ya iletilmiş olmasından dolayı, Pêche'in - padişahın taltifine mazhar olmak amacıyla - sadece terkinin başarılarından söz eden ve terkip istenmesine yönelik evrakı seçmiş olabileceği ihtimali gözardı edilmemelidir. Tedavi edilmeyen olgularda mortalitenin %50'ler civarında olduğu düşünülecek olursa terkinin kullanıldığı ve iyileşme gözlemlendiği bildirilen olguların, zaten iyilecek hasta gurubuna ait oldukları öne sürülebilir. Başka bir deyişle söz konusu terkip "placebo"dan farklı değildir.

İkinci ihtimal, Pêche'in terkinin koleralı hastalarda iyileştirici etkinlik göstermiş olduğudur. Bu durumda, söz konusu terkinin muhtevası ve hangi mekanizma ya da mekanizmalarla etkili olduğu sorusu karşımıza çıkar. Bir fincan suya 30 damla katılarak, ağızdan uygulanan bir ilacın, koleralı hastalarda ortaya çıkan sıvı kaybının yerine konmasını, bozulmuş olan asit-baz ve elektrolit dengelerinin düzelmesini sağlaması mümkün görünmemektedir. Ancak ilaç antidiyareik ve-veya antiemetik etki ile hastalarda semptomatik rahatlamayı sağlamış olabilir. Kusmaların durdurulması ya da azaltılması, ağızdan sıvı verilerek, sıvı kaybının karşılanması çabalarına yardımcı olabilir. İshal miktarının ve sıklığının azaltılmasının da sıvı kaybını azaltacağı öngörülebilir. Kolera hastalığında, v. cholera enterotoksini ince bağırsak mukozasının aşırı miktarda su ve tuz salgılamasına neden olmaktadır²². Bu nedenle, kolera ishalleri üzerinde antidiyareik etkinlik gösterdiği ileri sürülen bir ilacı, sadece bağırsak peristaltizmini azaltarak değil, artmış olan sıvı salgılanmasını da azaltmak suretiyle antidiyareik etkiyi sağlaması beklenir. Bu özelliklere sahip olan ve antidiyareik etkinlikleri 1865 kolera salgınından önceki dönemlerde de bilinen afyon ve türevleri²³ ishal tedavisinde yaygın olarak kullanılmıştır. Gerek teinture d'opium gerek afyon içeren diğer muhtelif galenik preparatlar bu amaçla, 19.

²² R. Berkow (ed.-in-Chief), *The Merck Manual*. 14th edit., N. J. Rahway, 1982, s.107; Ekrem Kadri Unat, *Tip Bakteriyolojisi ve Virolojisi*. İstanbul 1982, s.525.

²³ C. A. Bernard, *Pharmacopoea Castrensis Ottomana*. Constantinople 1844, s.107; A. Bouchardat, *Nouveau Formulaire Magistral*. Paris 1858, s.507.

yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında kolera tedavisinde önemli bir yer tutmuştur²⁴. Bu döneme ait tıbbi literatürde, terkibi geliştiren kişilerin isimleriyle anılan ve kolera tedavisi için önerilen ya da başarı ile kullanıldığı bildirilen birçok formül yer almaktadır. “Kapeler’in antikolerik posyonu”, “Louis’in antikolerik posyonu”²⁵ “Strogonoff’un antikolerik mikstürü”²⁶ gibi örnekleri çoğaltılması mümkün olan bu terkiplerin muhtevalarına bakıldığında, ortak özelliklerinin içerdikleri afyon olduğu görülür. Afyon ve türevleri sadece oral yoldan değil, intradermal ve rektal yoldan da, aynı amaçla kullanılmışlardır²⁷. Cyrus Hamlin’in İstanbul’da 1865 kolera salgınında kullandığı ve muhtevalarını bildiğimiz iki terkinin ortak yönü de “laudanum” içermeleridir. Laudanum olarak bilinen terkiplerin de esası afyondur²⁸. Opiyatlar, kalın bağırsaktaki sirküler düz kaslarda spazm yapmak, itici peristaltik hareketleri inhibe etmek ve artmış olan sıvı salgılanmasını azaltmak suretiyle etki yapar. En çabuk ve en güçlü etki yapan antidiyareik ilaçlar arasında yer alırlar²⁹. Döneme ait tıp literatüründe, antidiyareik özelliği vurgulanan ve daha önceki salgın dönemlerindeki tecrübelerle istinaden kolera tedavisinde önerilen afyonun Pêche tarafından da kullanılmış olması ve terkibe katılmış olması muhtemeldir.

19. yüzyılın ikinci yarısında mide rahatsızlıkları ve ishallerde, dolayısı ile kolera vakalarında da kullanılan bizmut subnitrat³⁰. bilinen antidiyaretik etkisi nedeniyle Pêche’in terkinine katılmış olabilir. Bizmut bileşikleri, adsorban özellikleri ile antidiyareik etki oluştururlar. Bu etkilerinin yanı sıra, hayvanlarda enterokolit sonucu bağırsak mukozasının artmış olan salgısını da azalttıkları gösterilmiştir³¹. Ancak, antiemetik ve antidiyareik ilaçlar kolera tedavisi için yeterli değildirlere; hatta günümüzde, tüm spesifik diyarelerde olduğu gibi, kolerada da antidiyareik ilaçlar önemli bir yer tutmazlar. Tedavinin ilkeleri, sıvı-

²⁴ S.Zannaro, *a.g.e.*, s.163; Âkil Muhtar ve Besim Ömer, *a.g.e.*, s.69-70; Hamdi bin Aziz, *Kolera*. İstanbul 1310, s.114-116; Osman Nuri, *Fenn-i Tedavi ve Saydalanı* (Robotto’dan çeviri). Şam 1310, s.1041-1044.

²⁵ Osman Nuri, *a.g.e.*, s.1043.

²⁶ A. Bouchardat, *a.g.e.*, s.92; E. Bouchut- A. Despres, *Dictionnaire de Medecine et de Therapeutique Medicale et Chirurgicale*. Paris 1889, s.286.

²⁷ G. Le Bon, *Le Cholera*. Paris 1868, s.28; A. Bouchardat, *a.g.e.*, s.93; E. Bouchut-A. Despres, *a.g.e.*, s.285-286.

²⁸ Şerefeddin Mağmumî, *Kamus-ı Tıbbî*. Kahire 1910, s.653; E. Bouchut-A. Despres, *a.g.e.*, s.858.

²⁹ S.O. Kayaalp, *Tıbbi Farmakoloji*. Ankara 1990. 5. Bas., c.3, s.3081-3083.

³⁰ H. Scoutetten, *Histoire Chronologique Topographique et Etymologique du Choléra*. Paris 1869, s.97; Âkil Muhtar, *Müfredat-ı Tıbb ve Fenn-i Tedavi*. İstanbul 1309. 2. Bas., c.2, s.187-190; S.Zannaro, *a.g.e.*, s.163; G. Le Bon, *a.g.e.*, 32; A. Bouchardat, *a.g.e.*, s.506.

³¹ S.O. Kayaalp, *a.g.e.*, s.3083.

elektrolit replasmanı ve etkene yönelik antibakteriyel tedavidir³². Pêche'in terkindeki maddelerden biri, kolera etkenine karşı antibakteriyel etkinlik göstermiş olabilir. Antibiyotiklerin henüz keşedilmemiş olması bir yana, kolera etkeninin bile henüz bilinmediği bir dönemde, etkeni yok etmek için bir maddenin terkiye katıldığını düşünmek zordur. Ancak, antidiyareik etkinliği nedeni ile o dönemde kullanılan bizmutun antibakteriyel etkisinin de olduğu bugün bildirilmektedir³³. Peptik ülserden sorumlu tutulan *Helicobacter pylori*'yi öldürmesinin, bizmut preparatlarının peptik ülserdeki terapötik etkisine katkısı olduğu iddia edilmektedir³⁴. Bizmut preparatlarının, v. cholerae ve e. coli gibi bazı mikroorganizmaların salgıladıkları enterotoksinleri bağladığı da literatürde yer almaktadır³⁵. Antidiyareik etkisi beklenerek terkiye bizmut subnitrat katıldıysa, aynı maddenin kolera etkenine ve kolera toksinlerine karşı etkinlik göstermiş olması da mümkündür. Döneme ait tıp literatüründe; kâsîzât (astringent), münebbihât (stimulant) ve mi'devî olarak geçen muhtelif bitkisel ilaçlar da, bazı fomüllerde görüldüğü gibi, afyon ve/veya bizmut subnitratın yanısıra Pêche'in antikolerik terkinine katılmış olabilir.

1865'te kolera hastalığının etkeni olan v. cholerae henüz keşedilmemişti. Dolayısıyla kolera tanısının kesin olarak konması mümkün değildi. Bu nedenle salgın sırasında, benzer belirtileri gösteren, diğer etkenlere bağlı gastroenteritlerin de kolera olarak kabul edilmiş olması muhtemeldir. Gerek kolera dışı gastroenteritler, gerek koleranın daha hafif seyreden klinik formlarında ve "cholerin" olarak isimlendirilen vakalarda, sadece antidiyareik tedavi başarı sağlamış olabilir. Ayrıca, ilaç koleralı hastalarda sadece semptomatik rahatlamayı sağlamış, ancak hastalığın seyri ve prognoz üzerinde etkili olamamış olabilir.

³² Günümüzde kolera tedavisinin amacı hipovolemi ve metabolik asidozun düzeltilmesi, hipokaleminin engellenmesidir. Bu amaçla uygun İ. V. sıvılarla kayıpların karşılanmasına çalışılır. Hafif vakalarda İ.V. sıvı verilmesine gerek olmayabilir. Bu durumda uygun çözeltiler ağız yoluyla verilmelidir. V. cholerae'ya karşı antibiyotikler (tetrasiklin, doksisisiklin, furazolidin, kloramfenikol) kullanılabilir. Bk. R. Berkow (ed.-in-Chief), *a.g.e.*, 107-108; R. G. Petersdorf-R. D. Adams-E. Braunwald- K.J. Isselbacher, J. B. Martin- J.D. Wilson (eds.), *Harrison's Principles of Internal Medicine*, 10th edit. 1985, s.997-998; M. R. Dambro, *Klinik Tanı ve Tedavi* (Çeviri editörü: Ünal Değerli), İstanbul 1998, s.562-563.

³³ S.O. Kayaalp, *a.g.e.*, s.3056, 3083.

³⁴ ATR. Axon, "Campylobacter pyloridis: Gastrit ve Peptik Ülserdeki Rolü", *Literatür*, c.3, Sayı 31 (1986), s.742-743; S.O. Kayaalp, *a.g.e.*, s.3056.

³⁵ S.O. Kayaalp, *a.g.e.*, s.3084.

Anticholeric preparations used by Vincent Pêche from the Imperial Pharmacy and Cyrus Hamlin from Robert College, during the 1865 cholera epidemic in Istanbul

Suzan Bozkurt, Nuran Yıldırım, Yeşim İşil Ülman, Bülen Özaltay

The 1865 Istanbul cholera epidemic was the extension of the fourth world pandemic which broke out in Singapur and spread towards Europe via steamships and railroads. It reached Suez Canal in May 1865, and then Ceddah and the Mediterranean ports. After a five days' journey from Egypt, the steamship *Muhbir-i Sürur* anchored in Istanbul on June 28th, 1865 and brought the disease to the Ottoman capital city.

Since the Istanbul hospitals couldn't cope with the high number of patients, detachable clinics were opened in various parts of the city. All pharmacies were asked to provide drugs in gratis to the cholera patients. The pharmacists would be paid by the state as soon as the epidemic extinguished. Mobile units were organised to provide the pharmacies with necessary drugs. Drugstores such as Pharmacie Madella (in Galata) and Pharmacie Della Sudda (in Péra) functioned as health stations throughout the epidemic which lasted 40 days long.

The archival documents certify that a preparation by the pharmacist Vincent Pêche from the Imperial Pharmacy proved effective and successful during the 1865 epidemic. This preparation became known as *anticholeric medicine, anticholeric liquid, tincture de Pêche, Elixir de Pêche or mixture anticholérique de M.Pêche*.

Cyrus Hamlin, a member of the Robert College's teaching staff, together with his colleagues George Washburn and Albert Long, also prescribed two different preparations during the edipemic. These were called *Dr.Hamlin's anticholeric drugs* and were used to cure the patients living in Bebek and Rumelihisari. One of them was composed of laudanum, spirit of camphor, tincture of rhubarb; the latter was a mixture of laudanum, tincture of capsicum, tincture of ginger and cardamon.

EKLER

EK I - Vincent Pêche'in kolera terkihiyle ilgili belgeler*

BOA. İ. DH. 37828 (27 B. 1282/16 Aralık 1865).

1- Elikser antikolerik de M. Peş

.....Bey ve Osman Bey için, Dr. Akif, 15 Temmuz 1865 (Fransızca reçete)

2- Peş iksiri

Fatma Sultan Hazretleri için, Dr. Arif, 29 Temmuz 1865 (Fransızca reçete)

3- Zarf üstü: Monsieur Vincent Pêche Pharmacien au Palais Impérial de Dolma bactje

Saray-ı Hümayun Eczacısı Mösyö Vincent Peş, hastanemize yolladığınız eliksir antikolerik bize hakikaten yaradı fayda sağladı. Özellikle kusma ve diyare şikayeti olan hastalarda. Ayrıca bu ilaç hastalıktan dolayı ufak tefek reaksiyonlar gösteren hastalara da yaradı. Bu ilaçtan kurye ile bir miktar daha yollamanızı rica ediyoruz. 11 Temmuz 1865, Dr. Ahmet , Kuleli Hastanesi Başhekimi (Fransızca).

4- Mösyö Peş, bize, yaptığımız terkipten yollamanızı rica ediyoruz. Kuleli Hastanesi'nde elimizdeki ilaç bitmek üzeredir. En az yarım kilo ilaca ihtiyacımız vardır. 19 Temmuz 1865, Dostunuz. İsmail Nuri ? , (Fransızca)

5- Elikser antikolerik

Kuleli Hastanesi hastaları için, 24 Temmuz (1865), Kadri (Fransızca reçete)

6- Kolera illeti için ihtira etmiş oldukları terkihin her yerde âsar-ı nâfia ve seri'ası müşahede olunmuş olduğu istima'ımız bulunduğundan erzak anbarında bulunan memurinin dahi bu babda hissedar olmasıçün rica olunur. Kaymakam Mehmed, 17 Temmuz 1281(29 Temmuz 1865). (mührü sikke şeklinde)

7- Kuleli Hastanesi için Peş'in kolera iksirinden 1 livre (yarım kilo). 31 Temmuz 1865, İsmail Nuri ? (Fransızca)

8- Antikolerik olan Mösyö Peş'in eser-i hayriyesinden bir küçük yaldızlı şişe derununa vaz' buyrulması Umur-ı Sıhhiye kapıçuhadarı ağaya ita buyrulması. İmza ?, Ağustos 1281 (Ağustos 1865).

9- Mabeyn-i Hümayun Eczacısı Mösyö Peş'e

---

* Fransızca belgeler Dr. Yeşim Işıl Ülman, İtalyanca belge Dr. Şeref Etker, Ermeni alfabesiyle Türkçe yazılanlar Agop Minasyan tarafından çevrilmiştir.

Sarıgüzel semtinde Kasap İvaz Mahallesi'nde tarakçı Salih Molla'nın validesi hanım cumartesi gecesi saat dört raddelerinde kolera illetine mahsus kay ve amellere duçar olduğundan ihtiragerdeleri olan mualeceden otuz damla kadar bir fincan su içine karıştırılıp derhal mumaileyhe içirilmiş ve ol anda tebdil-i sıhhat eylemiş olduğundan familyasının cümleten teşekkürünün tarafınıza iş'arını savb-ı senaveriye sipariş eyediklerinden beyan-ı keyfiyet ile bu babda taraf-ı muhlisiyeden dahi başkaca ifa-yı teşekkür ile mualece-i mezkûrdan bir mikdar daha irsal buyrulması mütemennadır efendim. Kolağası Erkân-ı Harb Mehmed Said (9 RA 1282 ve 20 Temmuz 1281 (2 Ağustos 1865).

10- Rifatlı Mösyö Peş

Tertibgerdeniz olan kolera mualecesinin fevaid ve muhassenatı her taraftan istima' ve müşahede olunmakta olduğundan mualece-yi mezkureden bir miktarın taraf-ı muhlisiye irsal olunması mütemennadır efendim. Ağa-yı kol Erkân-ı Harb Salih, 9 RA. 1282(2 Ağustos 1865).

11- Üsküdar Nöbet Eczanesi için Mösyö Peş'in kolera iksirinden yarım livre (250 gr), 4 Ağustos 1865, Kadri (Fransızca)

12- Azizim Mösyö Peş

Alayımın askerleri için yararlı ilacınızdan yeterli bir miktar göndermenizi rica ediyorum. Teşekkür belgesi göndereceğiz. Dostunuz Dr. A. Sarian 5 Ağustos 1865 (Fransızca)

13- Eczacı Mösyö Peş'in verdiği mualecenin şifasıyla ifakat bulmuş olduğumu maa-teşekkür beyan ederim. Ayasofya'da sakin Fatma. 13 RA. 1282 (6 Ağustos 1865).

14- Rıf'atlı Mösyö Peş

Kolera illetine fevaid ve muhassenatı her tarafta müşahede olunan mualeceden bir miktar dahi tarafıma gönderilmesini rica ederim. 14 RA. 1281 (7 Ağustos 1865) Erkân-ı Harb Kaymakamı Rıza. Sadık dostunuz ve sultan hazretlerinin eski yaveri Rıza (Fransızca)

15- Mabeyn-i Hümayun Eczahanesi'nde Mösyö Peş'in yaptığı antikolerikten bir miktar alıp rast geldiğim sancılı kimselere içirtip ve şifa bulanları teşekkürün yazdık (Ermeni harfli Türkçe), 7 Ağustos 1865

Tamianu Hampartzumyan, Hampartzum Taminakyan, Baydzar Taminakyan, Garabet Acemyan, Hovhannes Garabedian, Sahak Haravyan, Kevork B. Mezburcu, Püzant İşlemeci, M. Sinem Kirkori, Sinem Aramyan, Atanakine Mezburcu, M. Bedros Papazyan, Rapayel Bedrosyan, Hacı Lusig Benliyan, Barutçular Hevepaz, Teyzenci Simionaga, Keyrecer Zenopoğlu, Motos M. Civan, Soshu ?

16- Saray-ı Hümayun Eczacılarından Mösyö Peş Cenablarına

Rıf'atlı Bey Cenabları

Kolera illeti için ihtiragerde-i sadıkaneniz olan ilacın ledettecrübe illet-i mezkureye ziyadesiyle nâfi olduğu istihbar olunmuş olmağla lutfen Mekteb-i İdadi-i Şahane dahi bulundurulmak üzere zikr olunan ilaçtan beş altı şişenin irsaliyle beraber suret-i

istimalinin iş'arı hususuna himmet buyrulmak niyazıyla terkim-i tezkere-i senaveriye ibtidar kılındı. Miralay Müdür-i Mekteb-i Mezkur Agop. 15 RA. 1282 (8 Ağustos 1865).

17- Eczacı Mösyö Peç'in kolera için tertib eylediği mualecenin yirmi damlasıyla bi-iznillahi Taala kesb-i ifakat eylediğimi mübeyyin işbu ilm ü haber ita olundu. Tebaadan Mehmed. 15 RA. 1282 (8 Ağustos 1865).

18- İhtira-ı âlilerinden olup kolera illeti için her tarafta tesirat-ı hasene ve seriası görülmüş olan rугanın bazı vasita ile elimize geçerek bi-lutfihi Taala fevaid-i kesiresi müşahede olunmuş olmağla bir büyücek şişe ile mahallemiz tarafına mezkûr rugandan gönderilmesini an-cümletin niyaz eder ve tesirat-ı me'mulesini cenab-ı dâfi'ül-belâyâ Huda-yı bî-enbâz istida eyleriz. Mühür: Mahalle-i Nişancı Paşa-yı Atik kurb-ı Kumkapu muhtar-ı evveli ile 6 mühür. 17 RA. 1282 (10 Ağustos 1865).

19- Dostumuz Eczacı Mösyö Peş

Tarafımıza himmet buyrulan bir aded şişe derununda bulunan kolera eczasını hıfz etmekte olduğumuzdan dün gece hane-i acizanemde bulunanlardan birine akşam vakti sancı ile bir vec'a misillü şey zuhur eylediğinden derakab ecza-yı mezkûreden bir fincan derununda bulunan suya otuz damla damlatarak içirilip ve bir de iyice terlettirilip bâ-izni Hüda dideleri ruşen olup şimdi işleriyle meşgul olduklarından tarafımızdan taraf-ı dostanımıza tasdikim sıyakında işbu şukka-i senaveriye ibtidar kılındı. Yüzbaşı an-Erkân-ı Harb Sinan (30 Temmuz 1281/11 Ağustos 1865).

20- Fütüvvetlü Mösyö Peş

İhtiragerdeleri olan kolera suyundan Üsküdar civarında dahi vukubulan hastegâna ita olunmak ve bi-inayetillahi Taala şifayab olanlardan şehadetname alınarak tarafınıza irsal kılınmak üzere bir on beş yirmi dirhem şeyin itasını bizim oda müdürü izzetlü efendi hazretleri ifade buyurmuş olmalarına nazaran resanende-i tezkere Mehmed Ağa'ya ol vechile bir şişe suyun itasına himmet eylemeleri sıyakında tezkere-i sitayişveri terkimine ibtidar kılındı. İmza? 19 RA. 1282/21 Temmuz 81 (12 Ağustos 1865).

21- Mabeyn-i Hümayun-ı Hazret-i Şehinşahi eczahanesinde bulunan Mösyö Peş'in kolera illetiyçün müceddeden tertib etmiş olduğu mualecenin otuz aded damlasıyla bir saat zarfında bi-iznillahi Taala kesb-i ifakat eylediğimi mübeyyin işbu pusula ita olundu. Abdullah. 19 RA. 1282 (12 Ağustos 1865).

22- İlet-i malume için ihtira-ı âlilerinden olan mualeceden bir şişesine lüzum görüldüğü cihetle itası hususuna himmet buyurmaları me'mül-i hâlisanimizdir. Miralay Mehmed İzzet. 21 RA. 1282 (14 Ağustos 1865).

23- Kolera illeti için ihtira etmiş olduğunuz tertibin sür'at-i tesiri müşahede olduğu cihetle akdemce alınmış olan bir şişe tertib idare etmemiş olduğundan hâmil-i pusulaya bir mikdar dahi himmet eylemeleri için rica olunur. Memur-ı Evrak Mehmed. 14 Ağustos 1865 (2 Ağustos 1281 (14 Ağustos 1865) (Mühür sikke şeklinde)

24- Azizim Mösyö Peş

Bana yolladığınız eliksir antikolerik belirgin bir iyileşme yarattı, oldukça iyi geldi. Pera Pangaltı'da St. Jacques Bakımevinde müşahede altındaki 17 kolerin 7 de kolera vakasında, sizin bana anlattığınız şekilde kullandım. Diyare ve kusma şikayetleri olan

hastalarda ani ve olumlu bir etki gösterdi. Ayrıca ilacınızın hastalığın yarattığı reaksiyonları yatıştırıcı etkisi var gibi görünüyor.

Yeniden yeterli miktarda yollayabilir misiniz?

Allah'a emanet olun.

Dostunuz. Dr. A. Sarian, 15 Ağustos 1865 (Fransızca)

25- İhtira-ı âlilerinden olup kolera illeti için her tarafta tesirat-ı hasenesi görülmüş olan tertibin bi-lutfihi Taala fevaid-i kesiresi müşahede olunmakta idüğinden mezkur tertipten bir şişe dahi âcizlerine irsal buyurarak mesrûr eylemeleri müstercâsında tezkere-i âcizi terkîmine ibtidar kılındı irade efendim hazretlerindir. Ordu-yı evvel alay-ı ?, Tabur-ı sani , isim okunamadı. 22 RA. 1282/2 Ağustos 1281 (15 Ağustos 1865).

26- Eczahane-i Hümayun'da Mösyö Peş'e

Tertibgerdeniz olan mualeceden mukaddem ba-tezkere matlub ile istihsal olunup melfuf pusulada kolera illetiyle malul olup esamisi muharrer kimesnelere verilip ekserisi kesb-i ifakat eylediğinden tesirat-ı nafiası alenen görülmüş olduğu beyanıyla bundan böyle ve hatta maazallah Taala vuku'bullanlara ita kılınmak üzere miktar-ı münasibin irsali niyazıyla ifa-yı teşekkür ma'razında terkim-i tezkere-i senaveriye ibtidar kılındı. Kolağası Erkân-ı Harb Esseyyid Ali Rıza, Kolağası Erkân-ı Harb ?, Erkân-ı Harb Kolağası Mehmed Said 3 Ağustos 1281 (15 Ağustos 1865).

Kasap İvaz Mahallesi'nden Kolcu Mehmed Ağa, mahalle-i mezbûr börekçisinin oğlu, mahalle-i mezbûrda saraç Salih Ağa'nın haremi, Sarıgüzel Mahallesi'nde yazma yemenici Şükrü Efendi'nin haremi, Sarıgüzel Mahallesi'nde yorgancı Hacı Mustafa, Üsküdar Nuhkuyusu'nda sâkin Feyzullah

27- Seretibba-yı Hazret-i Şehriyari Saadetlü Marko Paşa Hazretlerine

Saadetlü Efendim Hazretleri

İhtira ve tertibine muvaffak oldukları mualecenin kolera hastalığı için her tarafta âsar-ı nafi'ası görülmekte ve bu suretle dahi dua-yı devam-ı eyyam-ı ömr ü ikbal-i hilafetpenahi tekrar olunmakta olmağla bulunduğumuz İhsaniye Mahallesi ahalisinden birine Huda-negerde (Allah göstermesin) ihtiyaç mess ettiği halde verilmek üzere mikdar-ı kifâyesinin irsali temennasına ibtidar kılındı ol babda ve lutf ü irade efendimindir.

Mütekaid Ferik Mehmed İzzet, Kurena-yı şehriyari-i esbak Mehmed Ragıb, Mirimiran ?, Mirimiran Ömer ?, Aza-yı Komisyon Mehmed Nüzhet, Hâcegân Mehmed Lutfullah. 23 RA. 1282 ve 4 Ağustos 1281 (16 Ağustos 1865).

28- Fütüvvetlü Efendim

Bu kere etibbalardan birinin tertib eylemiş olduğu bir yeşil ruh olup bu ise sair mahalde olmadığı derkârıyla ancak Eczahane-i Hazret-i Şehriyari'de bulunduğundan bendenize dahi eşedd-i lüzumu olmak münasebetiyle bunun dahi irsali himem-i aliyyelerine muhtac bulunmuş olmağla bu babda hâmil-i varaka-i âciziye teslimen irsaline himmet buyrulması müstercası ve mücerred istifsar-ı tab'-ı behiyyeleri refarı

terkim-i tezkereye ibtidar kılındı efendim. Serhademe-i Enderun-ı Hümayun Hasan Tahsin, 23 RA.1282 (16 Ağustos 1865).

(Belgenin arka yüzünde: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane kâtib-i sânis olup Eczahane-i Cenab-ı Hazret-i Padişahi'de bulunan fütüvvetlü efendim Salih Beyefendi'nin savb-ı âlilerine).

29- Hamiyetlü Dostumuz Mösyö Peş

Kolera illetine icadgerdeniz olan ruhdan bir mikdarı elimize geçip kullandık pek âlâ geldi ve yine icabı olduğundan bir miktar dahi göndermenizi rica ederiz efendim. Alay-ı ? , Binbaşı Mehmed Rifat. 2. mühür silik okunamadı. 5 Ağustos 1281(17 Ağustos 1865).

30- Sanayi ve fününun terakki-i haysiyet ve kadri âmil ve ? himmet-i vâkı'asının tahsin ve takdiri ile hasıl olduğundan bu cümleden olmak üzere Cenabıhakk bilâd-ı İslâmiyeyi her halde masûn ve mahfuz buyursun zuhûr eden illet-i müdhişeden dolayı herkeste bîm-i can müstevli olarak çekilen mihnet ve meşakkat muhtac-ı kayd ve işaret olduğu ve illet-i mezkurenin heman önünü almağa henüz etibba tarafından bir ilac-ı müessir bulunamadığı halde Mösyö Peş'in icadgerdesi olan tentürenin Cerrah İbrahim Efendi ma'rifetiyle muayene ettirilen hastegânımıza fevaidi ve hüsn-i tesiriyle kurtulmasını müeddi olduğu tahakkuk ve tebeyyün etmiş ve ebnâ-yı cinsinin şu vakitte varta-i helâkden istihlâsı için masruf olan himmet ve ikdamı bi-hakkın tahsin ve şayeste sezâ görünmüş olmağa eczacı-yı mumaileyhin bilhassa mazhar-ı inayet-i seniyye olmağa şayan olduğunu musaddık işbu mazbata yedine itâ kılındı. 8. Alay 4. tabur Cerrah İbrahim, Mahalle-i Molla Hüsrev muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sanisi ile okunamayan 12 mühür.

[Belgenin tarihi 26 RA. 1281(29 Ağustos 1864)'dür. Biz diğer belgelerden Mösyö Péche'in bu terkihi 1865 yazındaki kolera salgınında kullandığını biliyoruz. Yılın yanlışlıkla "1281" yazılmış olduğunu düşünmekteyiz. Doğrusu 26 RA. 1282(19 Ağustos 1865) olmalıdır.]

31- Kolera illetiyçün ihtira buyurmuş oldukları terkihi nefisten gönderilen bir şişesi icab eden hastalara verilerek kâmilen şifayab olmaları mülâbesesiyle an-karibin (yakında) izalesi esbabı Cenab-ı Hak'dan temenni olunmakta olduğu gibi terkihi mezkûrun dahi istimali bahşedegeldiği fevaid hadden birun olmağa olvechile gönderilen şişe ile bir o kadar daha ihtiyatiye ? gönderilmesini niyaz ederiz. Mahalle-i Nişancı Paşa-yı Atik kurb-ı Kumkapı muhtar-ı evveli, Mehmed, Mustafa, Mehmed Rifat, Mehmed Şefik. 8 Ağustos 1281 (20 Ağustos 1865).

32- İhtira-ı âlilerinden olup bi-hamdihi ve keremihi her yerde tesirâtı görülmekte olan terkihten bir şişe ihsan buyurulması niyaz olunur. Kolağası Erkân-ı Harb Nuri. 9 Ağustos 1281(21 Ağustos 1865).

33- Mösyö Peş

Beylerbeyi'nde yeni açılan eczaneye kolera ilacınızdan yeniden bir miktar yollamanızı rica ediyoruz. İsmail Nuri ? , 9/21 Ağustos 1865 (Fransızca)

34- Bais-i İlm ü Haber Oldur ki

Mahalle-i çakeranemize illet-i malumeye deva olmak üzere tarafınızdan gönderilen ruh ekser zevata faidesi olup ve illet-i mezkureyi def'ine sebep olduğundan ve cümlemiz teşekkürâne sizlere haber verip bir miktar mezkur ruhtan taraf-ı fakiranemize gönderilmek üzere işbu ilm ü haber takdim ve temhir olundu. Muhtar-ı evvel Mahalle-i Harem Çavuş kurb-ı Yenibağçe. 29 RA. 1282 (22 Ağustos 1865).

35- Cenab-ı hakîm-i bîçûn tenezzeht zâtihu ani's-şekki ve'z-zünûn hazretleri evvela zât-ı şevket-simât-ı cenâb-ı mülûkâneyi sâniyen bilcümle ibadullahı mahfûz ve masûn buyursun âmin, bir müddetten beri zuhûr eden kolera illet-i müdhişesine hükema-yı hâzika tarafından edviye-i nâfia taharri olunmakta olduğu halde Mabeyn-i Hümayun-ı Mülûkâne eczacılarından Mösyö Peş illet-i mezkûre hakkında seriü't-tesir bir ruh tertibine muvaffak olmuş ve illet-i mezkûreye duçar olarak marifet-i âcizanemle muayene ve tedavi olunan hastegandan her gece mezkûr ruhdan verilerek tedavi olunmuş ise bi-avn-i Huda hüsn-i tesiri müşahede olunmuş olduğundan doğrusu mumaileyh ebna-yı cinsinin illet-i mezkûreden halâsla kesb-i âfiyet eylemesine medâr-ı külli olur bu vechile bir deva-yı nâfi terkiib ve ihtirâna muvaffakiyeti eczahane-i âlemde mücib-i tahsil-i nîknam olarak bu babda sarf eylediği ecza-yı maârif-i himmet ve ikdâmını takdir ve tahsinen işbu tasdikname tahrir ve imlâ ve yed-i mumaileyhe itâ olunmuştur. Tabib Kolağası Esseyyid Abdülkadir. 5 R. 1282 (28 Ağustos 1865).

36- Hamdullahi Taala illet-i malûme heman zail olmuş gibi ise de mahallemizde bazen amel ve kay zuhur eylediğinden mahallece vâki olan iltimasa mebni bir büyücek şişe gönderilen terkiibden tekraren irsal buyrulması babında. Mehmed (diğer iki mühür, okunamadı). 21 Ağustos 1281 (2 Eylül 1865).

37- Mabeyn-i Hümayun Eczahane-i Âmiresi Canib-i Vâlâsına

İllet-i malûmenin indifa'ı zımında bu kere Eczahane-i Âmire'den ihtira ve icad buyrulan bir nevi mualecenin nef'-i küllisi olduğu bu kere erbab-ı tecrübe tarafından tahkik kılınmış olmağla Huda muhtac buyurmasının indel-icab isti'mal olunmak üzere mezkûr mualeceden bir miktarının dahi taraf-ı âciziye irsal buyrulması menût-ı himmet-i aliyyeleridir ol babda lutf u himmet hazret-i veliyyül-emrindir. Memur-ı Kıraat-i Evrak Dâr-ı Şûra-yı Askeri. 16 RA. 1282 ve 28 Temmuz 1281 (9 Ağustos 1865).

38- Mösyö Peş

Size şunu söylemek istiyorum ki Mösyö bana bildirdiğiniz antikolerik tentürü iki vakaya uyguladım ve olumlu sonuç aldım. Teşekkürlerim ve en iyi dileklerle. Dr. Salvatory, 30 Ağustos 1865. (Fransızca).

39- Rifatlı Mösyö Peş'e

Fevaid ve muhassenatı cümle ininde müşahede olunmakta bulunan kolera mualecesinden bir miktarının taraf-ı âcizanemize irsaline himmet buyrulması rica olunur efendim. Yüzbaşı-yı Erkân-ı Harb Veli, Yüzbaşı-yı Erkân-ı Harb Nesib, Kolağası Erkân-ı Harb Ali Rıza.

40- Mabeyn-i Hümayun Eczacısı Mösyö Peş'e

Rifatlı Mösyö Peş

İhtiragerdeniz olan kolera hastalığı için verilen mualeceden bir miktarın irsaline hususuna himmet eylemeleri niyaz olunur. Binbaşı an Erkân-ı Harb Hüseyin

41- Rif'atlı Peş Efendi

Bu tarafta ilel-i mâhude beher gün bir iki zuhur etmekte ekseri dahi müstaid bulunduklarından zatınızın ihtira'ı olan antikolerik ruhdan on şişe miktarı tarafımıza irsaline himmet buyurmanızı rica ederim. Darbhane-i Âmir'e irsal olunmuş ise de efendilerin bazıları alamamış olduğundan birer miktar verilmiş ise de bizde hiç kalmamış olduğu malûm-ı âliniz olmak için tahririne ibtidar kılındı. Tabib Kaymakam İzzet

Birkaç tane ufak şişe irsal buyursanız (silik okunamadı) derece memnun oluruz.

Maaş için sual buyrulur ise birkaç gün daha veremeyiz cevabını aldık malumunuz olsun.

42- Beşiktaş Merkezi Zabıta Başkitabet-i Behiyyesinde Bulunan Rif'atlı Nahif Efendi'ye

Rif'atlı Efendim

Saadetlü Marko Paşa Hazretlerinden şu koleraya Allah göstermesin tutulanlara derhal tedaviye medar olacak bir ruh ihtira buyurmuş oldukları mesmu'-ı muhlisi ? olmuş ve bu ruhun reçetesi olmayıp istek edenler Saray-ı Hümayun Eczahanesi'nden alınması diye bir söz dahi işitilmiş olmağla husus-ı mezkurun sıhhate makrun olup olmadığı tahkikatı ile beyan-ı halin iş'ârı ? dirayet-i fetanetlerine mütevakkıf bulunmuşdur. Sertabib Mehmed

İhtira buyurdıkları ruh iş'âr-ı senaveranem vechiyle sahih ise bir şişenin irsali tarifname ve fiyatıyla beyanı lâzimedenden olduğundan ? tahşiye olmuştur

43- Sanayi ve fününun terakki-i haysiyet ve kadri âmil ve müellifinin himmet-i vakıasının tahsin ve takdiriyle hasıl olduğundan bu cümleden olmak üzere Cenab-ı Hakk bilad-ı İslamiyeyi ve bütün dünyayı her halde masûn ve mahfûz buyursun zuhur eden illet-i müdhşeden dolayı herkeslere bim-i can müstevli olarak çekilen mihnet ve meşakkat muhtac-ı ..... olmadığı ve illet-i mezkureye fayda edebilecek derecede etibba tarafından bir ilac-ı müessir bulunamadığı halde Mabeyn-i Hümayun-ı Şahane eczacılarından Mösyö Peş'in def-i ..... medar-ı külli olur mülahazasıyla yapmış olduğu mualece Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane doktoranından Kolağası Kadri Efendi marifetiyle icab eden hastegânımıza verilerek hüsn-i tesiri görülüp adeta ilac merzaya ne derece tesir edebilir ise bu ilaç dahi illet-i haile-i merkumeye o derece tesir ederek bu ilacın vaktiyle verilen hastegândan vefeyat vukubulmadı diyecek kadar emniyet-i kalb vermiş olduğundan ebna-yı cinsi vikaye zımında saye-i kudretvaye-i hazret-i şahanede masruf buyrulan himmet ve ikdamı rehin-i şayeste ve tahsin olarak eczacı-yı mumaileyhin bilhassa mazhar-ı inayet-i seniyye olmasını cenab-ı hakdan tazarru ve niyaz eylediğimizi mu'lin işbu mazbatamız tanzim ve ita olundu.

Mahalle-i Karabaş kurb-ı Keçeciler muhtar-ı evveli

Mahalle-i Harem Çavuş kurb-ı Yenibağçe muhtar-ı sani ve kişi mühürleri

44- Elixir anticholérique. Benim için 2 ? 1 Ağustos (18)65 İmza: okunamadı(Fransızca reçete)

45- Mösyö Peş'in anti kolerik terkibi, Saray-ı Hümayun Matbah Emni Ziya Bey için, Kadri, 24 .?. 1865 (Fransızca reçete).

46- Kolera illetine fevaid-i muhassenatı her tarafta müşahede olunan mualeceden zirde muharrer olan esami adedince lutfen ilac-ı mezkûrdan irsal buyrulmasını temenni ederiz

Ağa-yı kol an-Erkân-ı Harbiye Hasan Kadri, Ağa-yı kol an-Erkân-ı Harb Ahmed Tevfik, Ağa-yı kol an-Erkân-ı Harb Mehmed Şakir, Ağa-yı kol an-Erkân-ı Harb Nuri, Ağa-yı kol an-Erkân-ı Harb Mehmed Rıza, Binbaşı-yı Erkân-Harb ve Yaver-i Hazret-i Sadaretpenahi İsmail

Kullandığımız bütün kolera hastalarında sizin mükemmel ilacınız mucizevi bir başarı gösterdi. En iyi dileklerimizle bir miktar daha yollamanızı rica ediyoruz (Fransızca)

47- Monşer Kolonel

Size yolladığımız kuryeyle Mösyö Peş'in iksirini ihtiva eden küçük bir şişe yollamanızı saygılarımla rica ederim. Muhtar Bey (Fransızca)

48- Peş ilacı

Tophane-i Amire alayında kullanılması için. Kadri (Fransızca reçete)

49- Tincture de Pêche

Tentür dö Peş

Ahmed Mektubi-i Seraskeri

Bâlâda muharrer ilacın suret-i isti'mali bir varakaya Türkçe işaret buyrulması niyaz olunur.

50- Sinyor V. Pêche (İtalyanca)

İlacınızı çok sayıda kolerahıda kullandık. Koleriform diyarelerinde ve kusmalarında ani ve olumlu etki gösterdi.

Bu teşekkür belgesinin kabulünü rica ederim.

Muzika-i Hümayun Başhekimi Dr. Selafsios

51- Sırmakeş Hanı'nda bir çocuk Vanlı Manuk veled-i Malhas kolera illetine tutularak Mösyö Peş'in verdiği 30 damlalık sudan içip iyi olduğu için işbu tezkere yazıldı.

Bender, Sırmakeş Han'ın odabaşısı (Ermeni harfli Türkçe)

52- Sırmakeş Hanı'nda bir çocuk Apraham veled-i Garabed, kolera illetinden kurtulup Mösyö Peş'in verdiği 30 damlalık sudan içip iyi olduğu için işbu tezkere yazıldı.

Bender, Sırmakeş Hanı'nın odabaşısı (Ermeni harfli Türkçe)

53- Zarfın Üzeri: Monsieur Pêche Pharmacien A La Pharmacie Imperiale A Béchichtach

Elime geçmiş olan terkinizden çok memnun kaldım ve bazı durumlarda bana eşsiz bir kaynak oldu. Ancak elimde kalmış olan küçük miktarın yakında tükenmek üzere olduğunu bildirmem lâzım. Dolayısıyla en yakın zamanda mümkünse bana yeni bir sevkiyatta bulunmanızı rica ederim. İmza: Slavich (Fransızca)

EK II- Vincent Pêche ile İlgili Belgeler

1- Marko Paşa'nın Vincent Pêche'in Taltifini Öneren Tezkeresi
BOA. İ. DH. 37828 (26 B. 1282/15 Aralık 1865).

Sihhiye-i Askeriye Dairesi

Makam-ı Mualla-yı Hazret-i Sadaretpenahi

Marûz-ı Çâker-i Keminelidir ki

Mabeyn-i Hümayun-ı Feyz-ı Meşhûn-ı Mülûkâne Eczahane-i Âmiresi eczacılarından Doktor Mösyo Peş bundan akdem zuhur eden kolera illet-i müdhişesi esnasında umûr-ı memuresine fevkalhadd sa'y ve gayret eylediğinden başka bir nevi ruh tertib ve ihtira'ına muvaffak olmuş ve mezkur ruhun illet-i mezbureye mübtela olan hastegandan isti'mal edenlerin hakkında fevâid-i kesire ve menafi-i vefiresi müşahede olunduğuna dair Türkî ve Fransevü'l-ibâre olarak mumaileyhe i'tâ olunan şhadetnameler manzûr-ı dakâyik-mevfûr-ı âli-i cenâb-ı vekâletpenahiye buyrulmak üzere. leffen takdim-i pişgâh-ı me'âli-iktinâh-ı hıdiv-i ehamileri kılınmış ve şhadetname-i mezkûre meâllerine nazaran mezkûr ruhun illet-i mezkûreye hüsn-i tesiri anlaşıldığı misillü filhakika bazı hastahanelerde bulunan hastegân-ı askeriyyeye dahi isti'mal olunarak kezalik fevaid-i kesiresi müşahede olunmuş ve doğrusu mumaileyh funun-ı ispençiyariyede mahir ve nadirü'l-akran olmasıyla vücuhla mükâfat-ı seniyyeye mazhariyete kesb-i liyakat ve istihkak eylemiş olmağla muvafık-ı emr ü irade-i lutf-âde-i aliyye-i âsfâneleri buyrulduğu halde mumaileyhin bu babda ibraz eylediği ikdam ve himmetini takdir ve tahsinen bir kat daha bâis-i şevk ve gayret ve akran ve emsâli beyninde mücib-i mübahat ve mefharet olmak üzere mükâfât-ı seniyyeye mazhariyeti hususuna müsaade-i aliyye-i sadaretpenahileri erzân ve şâyân buyrulması babında ve her halde emr ü ferman hazret-i men-lehül-emrindir. Bende Marko, 10 B. 1282 ve 16 Teşrinisani 1281 (29 Kasım 1865).

2- Sadaret'in Arz Tezkeresi ve Vincent Pêche'e 5. Rütbe Mecidiye Nişanı Verilmesi İçin İrade

BOA. İ. DH. 37828 (26 B. 1282/15 Aralık 1865).

Atufetlü Efendim Hazretleri

Mabeyn-i Hümayun-ı Cenab-ı Mülûkâne Eczahane-i Âmire'si eczacılarından Doktor Mösyo Peş bundan akdem zuhûr eden illet-i malûme esnasında ibraz-ı hüsn-i hizmet ile bir nevi ruh tertibine muvaffak olmuş olduğuna ve mezkûr ruhun fevaid-i kesire ve menafi-i vefiresi dahi mevfûf şhadetnamelerden anlaşıldığına binaen kendisinin mükâfât-ı seniyyeye mazhariyeti iltimasına dair Umur-ı Sihhiye-i Askeriye Nezareti'nin tezkeresi arz ve takdim kılınmış ve bu misillü ibraz-ı âsâr, hüner ve marifet ve hüsn-i hizmet ederek taltifi şân-ı âli icabından bulunmuş olmağla takdir-i hıdematı için kendisine beşinci rütbeden bir kıt'a Mecidi nişan-ı zişanı ihsan buyrulması hakkında her ne vechile emr ü ferman-ı hazret-i mülûkâne şerefsünuh ve sudûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyanıyla tezkere-i senaveri terkimine ibtidar olundu efendim. 26 B. 1282 (15 Aralık 1865).

Maruz-ı Çâker-i Keminelidir ki

Enmile-pira-yı tekrim olan işbu tezkere-i sâmiye-i âsfâneleriyle mezkûr tezkere manzûr-ı mekârimnüshûr-ı hazret-i padişahi buyrulmuş ve mumaileyhe bermücib-i istizân

rütbe-i mezkûreden bir kıt'a nişan-ı zişan itası inayet-efza-yı sünûh ve sudûr buyrulan emr ü irade-i seniyye-i cenab-ı şehriyari iktiza-yı celilinden olarak sâlifü'z-zikr tezkere yine savb-ı sâmi-i vekâletpenahilerine iade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyül-emrindir. 27 B. 1282(16 Aralık 1865).

3- Marko Paşa'nın Vincent Pêche'e münasip bir rütbe verilmesi için Sadaret'e gönderdiği tezkere.

BOA. İ. DH.40452 (9 C. 1285/17 Eylül 1868).

Makam-ı Ulyâ-yı Cenâb-ı Sadaretpenahiye

Marûz-ı Çâker-i Keminelidir ki

Mabeyn-i Hümayun-ı Feyz-i Meşhûn-ı Hazret-i Şehinşahi Eczahanesi'nde müstahdem eczacıyandan serhalife Mösyö Peş ve debboy memuru Bekir Efendi ve ecza muhasibi Yorgaki ve Topkapı Saray-ı Hümayunu Eczahanesi serhalifesi Miltiyadi Efendiler kıdem ve emeklerinden ve akran ve emsallerinden bahsile uhde-i çâkerânelerine rütbe-i celil-i mülkiye inayet ve ihsanıyla beynel-akran fahr ve mübahatleri niyaz ve istirhamında bulunmuş ve filvaki her birerleri bunca müddettir hıdmat-ı mâbihi'l-mübahat-ı hazret-i padişahi, damad-ı şehriyari. devletlü ismetlü sultan aliyyetü'ş-şân devletlü necabetlü şehzadegân-ı civan-bahtân, devletlü ismetlü sultan efendiler ile Mabeyn-i Hümayun ve alelumum daire-i devletleri hidematında ifa-yı hüsn-i hizmet ve ibraz-ı me'ser-ı sıdk ve istikametleri derkâr ve bi'l-vücûh eltâf-ı aliyye-i cenab-ı cihandariye şayeste ve sezavar görünmüş ve istirham-ı vâkıaları nezd-i hikmet-vefd-i hidiv-i eframilerinde dahi makrûn-ı müsaade buyrulduğu halde kıdem ve haysiyetleri iktizasınca rütbe-i münasibe ile her birerlerinin saye-i inâyetvâye-i âsfânelerinde çırağ ve ihya buyrulması istizaniyla takdim-i arıza-i çâkeriye ictisâr kılınmıştır ol babda ve her halde emr ü ferman hazret-i men-lehül-emrindir Bende Marko. 29 CA. 1285 ve 4 Eylül 1284 (17 Eylül 1868).

4- Sadaret'in Arz Tezkeresi ile Vincent Pêche'e Rütbe-i Sâlise Verildiğine Dair İrade

BOA. İ. DH.40452 (9 C. 1285/17 Eylül 1868).

Atufetlü Efendim Hazretleri

Mabeyn-i Hümayun-ı Feyz-i Meşhûn-ı Cenab-ı Şahane Eczahanesi'nde müstahdem eczacıyandan serhalife Mösyö Peş ve debboy memuru Bekir Efendi ve ecza muhasibi Yorgaki ve Topkapı Eczahanesi serhalifesi Miltiyadi Efendilerin emektar ve hüsn-i hizmetleri âşikâr olduğundan saye-i inayetvâye-i hazret-i mülûkânede rütbe-i münasibe ile taltifleri hususuna dair saadetlü Marko Paşa hazretlerinin tezkeresi leffen arz ve takdim kılınmış ve suret-i iş'ara nazaran mumailiyhim uhdelere rütbe-i sâlise tevcihi merhûn-ı müsaade-i seniyye görünmüş olmağla ol babda her ne vechile emr ü ferman-ı cenab-ı şehinşahi şerefsünüh ve sudûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyanıyla tezkere-i senaveri terkimine ibtidar olundu efendim. 9 C. 1285 (27 Eylül 1868)

Maruz-ı Çâker-i Keminelidir ki

Reside-i dest-i tevkîr olan işbu tezkere-i sâmiye-i âsfâneleriyle zikr olunan tezkere manzûr-ı şevketmevfûr-ı hazret-i zıllullahi buyrulmuş ve mumailiyhim uhdelere rütbe-i mezkûrenin tevcihi müteallik ve şerefsünüh buyrulan emr ü irade-i mekârim'âde-i cenab-ı padişahi mantûk-ı münifinden olarak mârrü'z-zikr tezkere yine savb-ı sâmi-i sadaretpenahilerine iade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyül-emrindir. 10 C. 1285(28 Eylül 1868).